

УДК 711.1

В. О. Яценко

*кандидат архітектури,
доцент кафедри ландшафтної архітектури
Київського національного університету
будівництва і архітектури*

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПОЧАТОК ЗАРОДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація: в статті розглянуто передумови та стан існуючої теорії і практики регіонального планування в кінці XIX початку XX ст. Розглянуто вплив та трансформацію зарубіжних теорій на зародження і формування Української містобудівної школи в сфері регіонального планування.

Ключові слова: регіональне планування, теорія, практика, розселення, містобудування, система поселень.

На початку XX століття настає друга промислова революція, яка привела до подальшого розвитку електрики, бензинового двигуна внутрішнього спалювання і, на кінець, атомної енергетики.

Збільшується виробництво, що веде до збільшення міст, населення в світовому вимірі. Так в 1900 році у всьому світі проживало 1 млрд. 600 млн. жителів, в 1950 році 2 млрд. 500 млн. жителів, в 1970 році 3 млрд. 200 млн.

XX століття характерне також надшвидкими темпами росту кількості міст-мільйонерів. Якщо в середині XIX століття їх було всього 4, в 1900 р. – 12, в 1920 р. – 25, в 1950 р. – близько 90, в 2000 р. кількість таких міст досягла 400, в яких проживає четверта частина населення Землі.

Динаміка зростання є катастрофічною для навантаження на природу планети. З початку XX століття система населених міст також повністю міняється. З одного боку ростуть центральні великі міста, а з іншого починає розсіюватись виробництво, виходячи в основному з природних ресурсів, зменшуючи відстань між сировиною та переробкою і тим самим посилюючи процес урбанізації природного ландшафту.

В містобудуванні уже в кінці XIX століття визначилась практика розробки регулярних планів міст, які обговорювались, погоджувались, але обов'язковість їх погодження була сумнівною і головною причиною було виробництво, яке з власної вигоди завжди знаходило шляхи щоб обійти містобудівні вимоги. Розпочиналася криза міст. Як вихід з ситуації, яка загострювалась, стала поява різноманітних теорій територіального планування, яке враховувало економічні вимоги, потреби суспільства та можливості

селищ-садів в передмісті, міст-супутників спочатку як міст спалень, а в майбутньому як самостійних з власною виробничою базою. Рис. 2.

Процес передбачав, що після сформованої акцентованої структури нового міста знову виникне проблема утворення слідувачого, що буде ущільнювати систему розселення за рахунок зближення різнохарактерних поселень. Приклад ідеї міст-садів можна вважати початком заснування регіонального підходу в містобудівній теорії і практиці для стримування росту великих міст. Рис. 3

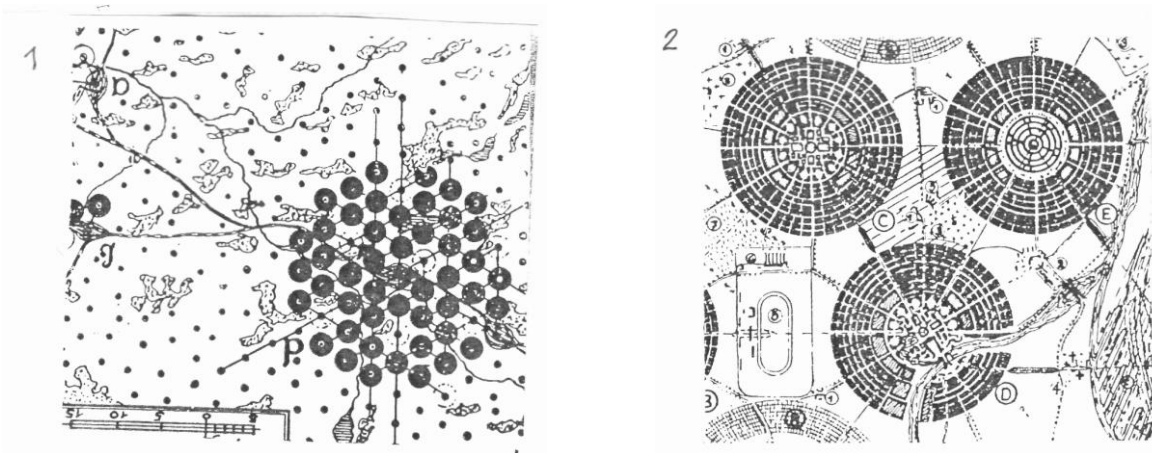

Рис. 3 Пропозиція схеми міста з відокремленнями територіальних функцій.

(Eris Gloeden – 20-ті роки).

1. Диференціація виробничих і житлових територій.
2. Варіант зв'язків між функціональними елементами.

Вперше Е.Говард сформулював принципи регіонального планування як необхідність застосування єдиного планувального початку до груп населених міст та доцільність заснування організацій, що відповідають за містобудівну політику в урбанізованих районах.

Майже одночасно з ідеєю міст-садів в Англії та Франції виникла ідея «промислового міста» Тоні Гарніє (1903 р.). новаторським напрямом ідеї було чітке функціональне зонування території як міської так і за її межами, а також покладено початок лінійної моделі формування мережі розселення, яка була розглянута ще іспанським інженером Артуро Сорія і Мата в пропозиції лінійного міста з перспективою розвитку лінійної мережі розселення.

Ідеї, які зародились в Англії і Франції знайшли своє відображення і в нашій країні на початку ХХ століття.

В теоретичному плані ідеї міст-садів знайшли свій розвиток в створеному спеціальному союзі «Городов-садов Украины» в 1922 році.

Головною задачею було створення свого бачення нової форми розселення, яке б відповідало всім вимогам нового суспільства, удосконаленням існуючої системи розселення новими формами, типами та ідеями, як міст так і їх систем. Рис. 4.

В нормативному плані важливим стала «Інструкція по плануванню і забудові населених місць», де головною задачею було територіальне узгодження розташування житла, промисловості, відпочинку. Головною умовою була комплексність освоєння територій. [4]

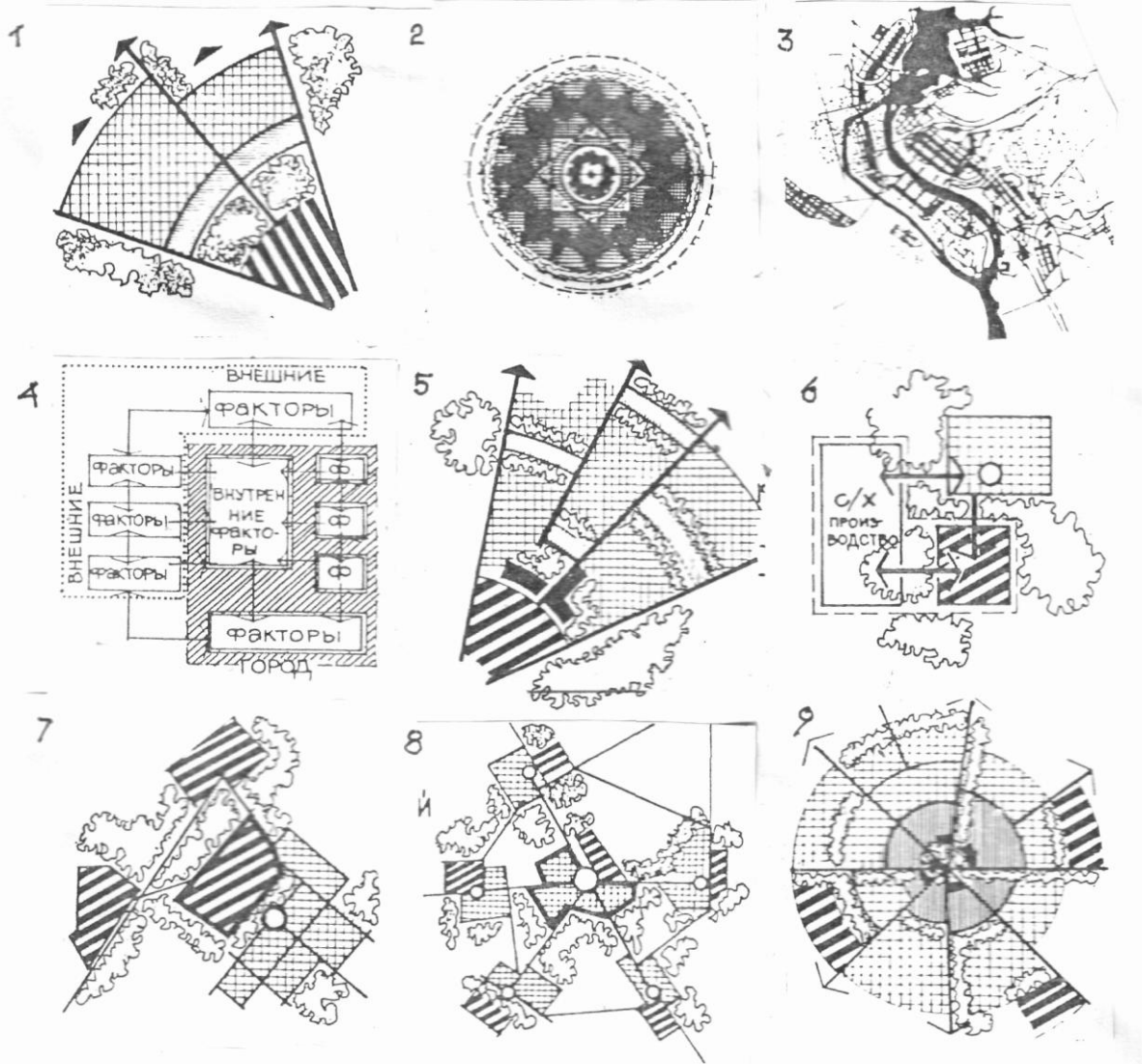

Рис. 4 Теоретичні пропозиції Української містобудівної школи в 20-30 роки.

1. Чернишов П. Вплив Говардовської ідеї «місто-сад». Секторіальний розвиток. Основа – трудові зв'язки, ріст за рахунок периферійних територій. Стабільним елементом є промислові території які відокремлені санітарно захисними зонами.

2. Доменко Р., Борисенко М. Стабільність територіальних меж нового міста замкнутого типу з рівномірним освоєнням території. Місто – закінчений територіальний елемент.

3. Малоземов І., Орехов В., Андреев В. Пропозиція по розвитку міста Запоріжжя, як міста-сузір'я з окремих районів об'єднаних в загальний промисловий організм.

4. Євсеєнко М. Місто – це результуюча функція взаємодії багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів. Можлива децентралізація функцій з відокремленням житлових районів у вигляді окремих секторів з тісними зв'язками.

5. Хаустов П., Шапаровський Г. Місто-центр виробництва. Вирішення протиріч між промисловістю і житлом. Динамічна розсосереджена структура системи обслуговування та тісний транспортний зв'язок з центром.

6. Полоцький А. Освоєння нових територій під будівництво нових міст з повноцінною функціональною структурою. Промисловість об'єднується з сільськогосподарськими функціями, що на думку автора мало вирішити проблему різниці між містом і селом.

7. Ліфшиц Я. Збереження історичного міста, децентралізація промисловості як головного чинника неконтрольованого зростання міст. В перспективі передбачається винесення всієї промисловості.

8. Мірер В., Молокін Г.А. Старе промислове місто оточене містами-супутниками, заснованих на децентралізації основного міста з розвиненими транспортними зв'язками. Ідея заклала початок агломерування міст.

9. Ліфшиц Я. Ідея соціалістичного міста за радіально-функціональною схемою. Кожний сектор має своє поясне зонування і є спеціалізованим самодостатнім елементом.

Характерною рисою теоретичних і проектних робіт 20-30-х років було обґрунтування необхідності удосконалення існуючої системи розселення новими формами, типами та ідеями, як міст так і їх систем.

Широко пропагандується тісний зв'язок з природою для покращення екологічного стану зони впливу промислових підприємств. Представниками того часу і творчої діяльності можна назвати Светлова, Горного, П.К.Чернишова, В.Ф.Іванова, А.А.Марзеєва, В.Мірера, Г.А.Молокіна, М.Євсеєнка, Я.Ліфшица, В.Є.Альошина. [4]

Не маючи спеціальної підготовки в області містобудування, дякуючи глибоким знанням в суміжних дисциплінах таких як економіка, географія, соціологія, вони заснували базу для вирішення задач планування міст і районів на рівні, який в деякій мірі був набагато значимим за світові стандарти на той час.

Імена В.І.Артемчука, Д.І.Богорада, А.М.Кас'янова, Я.С.Ротенберга, В.Г.Шелейховського, А.Л.Ейнгорна є і для нинішнього містобудування взірцем професійності та відданості своїй справі. [1]

Ідея корінних змін лягла в основу творчих ідей. Бажання бачити нові міста як елементи системи злагодженого механізму цілих регіонів, їх активну діяльність в покращенні життя людини, збереженні культурних цінностей,

розвитку матеріальної та соціальної бази були головним бажанням і професійною гідністю спеціалістів в сфері містобудування та регіонального планування.

Теорія розвитку міста під впливом зовнішніх природних, соціальних, економічних, інженерних факторів, вимоги економіки швидкого будівництва житла для промислових підприємств, спроба поєднати сільську і міську форму поселення, децентралізація міст існуючих, транспортні проблеми, проблема поєднання урбанізованих територій з природним, а саме розглядати місто і передмістя як одне ціле урбанізоване середовище обґрунтувало все це об'єднати в єдиний системний організм, який отримав назву «система поселень».

Система поселень на початку ХХ ст. все частіше закріплюється в проектній і теоретичній містобудівній діяльності. [2]

Підсумовуючи теоретичні і практичні передумови містобудівної діяльності в Україні 20-30 років, можна впевнено стверджувати, що вони стали основою для подальшої розробки проектів районного планування як промислових районів так і системи розселення країни в цілому.

Створена в 1929 році Урядова комісія в справах будівництва нових міст стала початком розвитку регулярних дій по формуванню структури мережі населених міст регіонів, розробці проектів районних планувань в основі яких була складова економічного розвитку країни.

За словами А.Л.Ейнгорна «Донбас став першим економічним районом, в якому стан перспективного планування досяг того ступеня уточнення, який дав можливість розпочати роботи з районного планування і за станом свого промислового розвитку, по насиченості окремих частин територій промисловими підприємствами, транспортними спорудами і населеними пунктами». [3]

Як результат в 1929-1930 рр. був розроблений перший проект районного планування Донбасу в основі якого був каркас міст-центрів майбутнього розселення регіону.

Проект попри всі негаразди зародження регіонального планування став пілотним апробації теоретичних ідей українських спеціалістів в містобудівній діяльності.

Зародження та розвиток регіонального планування в Україні в 20-30 роки став найбільш активним періодом містобудівної діяльності відносно всіх подальших періодів.

Причиною стали революційні зміни в політичній, соціальній та адміністративно-територіальній сферах трансформацій в державі.

В період 20-30-х років проходить поступове ускладнення адміністративно-територіальної структури від одноелементної до трьохелементної (область – район – місцеві ради). [5]. Це стало причиною формування територіальних систем розселення.

Список літератури

1. Н.М.Дьомин Гипроград (Діпромiсто) 1930-2015 – флагман градостроительной науки и практики. Зб. «Досвід та перспективи розвитку міст України», №26 «Історія, теорія, практика». Діпромiсто, 2015.
2. Альошин В.Э. Развитие представлений о социалистическом населении в градостроительстве Украины в 1920-х начале 1930-х годов. Автореф. Дис. ... канд. архитектуры, - М., 1987. – 23 с.
3. Эйнгорн А.Л. Районная планировка в Донецком бассейне // Будівництво соціалістичних міст, - Київ, 1933. №1-2.
4. Яценко В.А. Планировочная реконструкция больших городов Донбасса, образованных в годы первых пятилеток. Автореф. дис. канд. архитектуры. – К., 1989.
5. Белоконь Ю.Н. Региональное планирование, теория и практика. Под редакцией И.А.Фомина, Киев, 2003.
6. Эммануил Грушка Развитие градостроительства. Изд. Словацкой академии наук. Братислава, 1963.

Аннотация

В статье рассмотрено предпосылки и состояние теории и практики регионального планирования в конце XIX начале XX ст. Рассмотрено влияние и трансформирование зарубежных теорий на зарождение и формирование Украинской градостроительной школы в региональном планировании.

Ключевые слова: региональное планирование, теория, практика, расселение, градостроительство, система поселений.

Abstract

In the article pre-conditions and state of existent theory and practice of the regional planning are considered in the end XIX of beginning of XX of century. Influence and transformation of foreign theories are considered on an origin and forming of Ukrainian town-planning school in the sphere of the regional planning.

Keywords: regional planning, theory, practice, settlement, town-planning, system of settlements.